

Det här är ett utdrag ur Josefina Syssners bok *Hoppfulla platser? Om hopp och hoppfullhet i periferin* (2024) Nordic Academic Press.

Vill du läsa boken i sin helhet kan du köpa den på förlagets hemsida:
<https://nordicacademicpress.se/product/hoppfulla-platser/>

Boken finns även att köpa i bokhandeln och hos nätbokhandlarna och den går också att köpa som e-bok.

ISBN: 978-91-89936-13-3

ISBN e-bok: 978-91-89936-14-0

Trevlig läsning!

NORDIC ACADEMIC PRESS

Tro, hopp och jävlar anamma

Så här långt har jag konstaterat att hoppet är både en evig och en aktuell fråga, att hoppet handlar om det önskvärda och möjliga men inte säkra. Jag har konstaterat att vi kan förstå hoppet på flera sätt: som en känsla, som ett verktyg – eller som en överenskommelse om att vi tror på framtiden. Vi kan förstå det som en praktisk nödvändighet, som ett maktmedel eller som en kraft för emancipation. Jag har också föreslagit att det finns olika sätt att stärka sitt hopp.

Trots det är frågan i bokens titel inte helt besvarad. Är platserna i boken hoppfulla? Känner kommunalråden hopp inför framtiden? I kapitlet som följer försöker jag ge lite olika svar på dessa frågor. Sammantaget menar jag att kommunalråden ger uttryck för flera sorters hopp – ofta på en och samma gång.

I samtalen skönjer jag vad jag kallar ett pragmatiskt hopp – ett hopp om att kommunen ska kunna erbjuda invånarna bra service, men ändå ha ekonomin i balans. Kommunalråden ger också uttryck för ett mer värdebaserat hopp. De ser framför sig ett samhälle där vissa värderingar står i förgrunden – värderingar om inkludering och jämlikhet, för att nämna ett par. De pratar även om ett strategiskt hopp. Det spelar roll att det finns hopp, menar kommunalråden, och om vi hjälps åt att hoppas gemensamt kommer det att leda till goda ting. Sist och slutligen finns det ett frö av ett radikalt hopp hos ett par av kommunalråden – ett hopp om en annan maktordning, där den lokala autonomin blir större samtidigt som staten blir mer närvarande och fler av platsens resurser får komma platsens invånare till godo.

Empiriskt är detta bokens främsta bidrag – att hopp inte är ensartat, inte har en enda riktning eller en enda betydelse (Chandler, 2024).

Pragmatiskt hopp

I samtalen med kommunalråden bad jag dem berätta om platsen där de lever och verkar. Berättelserna jag fick ta del av var livfulla och målande. De handlade om unika naturvärden, en stolt industrihistoria, företagsamhet, flerspråkighet, ett samiskt kulturarv och annat som gör platsen till det den är.

På samma gång var det kommunala uppdraget och den kommunala ekonomin ständigt närvarande i samtalen. Ett par av kommunerna – särskilt de med något fler invånare – har en stabil ekonomi och utrymme att investera i kommunens lokaler för att förbättra arbetsmiljön och höja de estetiska värdena. Andra kommuner står inför betydande ekonomiska utmaningar på grund av ökande kostnader, inflation och pensionsskulder. Anders i Aleby berättar att de arbetade hårt för att få kommunens ekonomi i balans efter stora underskott 2018 och 2019, och att de till och med lyckades lägga undan pengar under några år. Men 2023 kom nya ekonomiska påfrestningar som skapade stora utmaningar. Anders säger dock att han tror på att de ska få ihop ekonomin. ”Det ska gå, det ska vara möjligt att få ordning på ekonomin och samtidigt erbjuda bra service till alla som bor i kommunen”, upprepar han.

Patrik i Henfors uttrycker liknande tankar. Det har varit mycket besparingar under åren som gått, men han hyser gott hopp om att kunna presentera en budget i balans utan att drastiskt skära ner på den kommunala servicen. Hoppet är i det här fallet pragmatiskt, snarare än värderingsdrivet eller visionärt.

Med jämna mellanrum pratar man från centralt håll om kommun-sammanslagningar och sådana här saker. Men jag känner att vi fortfarande kan hoppas på att landa ner en budget i balans. Vi lyckades

göra några miljoners överskott 2023 och vi har inte strypt all kommunal service riktigt, även om det har varit mycket besparingar.

Patrik Gustavsson, Henfors

Kommunalråden uttrycker vad jag kallar pragmatiskt hopp. De tar sikte på att klara av det som enligt kommunallagen är kommunens främsta uppgift: att ta hand om sådant som är av allmänt intresse inom kommunens område, att behandla sina invånare lika och att hushålla med kommunens resurser (SFS 2017:725).

Det pragmatiskt hoppfulla kommunalrådet vet att alla kommuner har krav på sig att ha en ekonomi i balans (SFS 2018:597). Om kommunen går back ett år måste underskottet hämtas hem under de närmaste tre åren. Att åstadkomma allt detta – god ekonomisk hushållning, en ekonomi i balans och en service som behandlar kommuninvånarna lika – beskrivs i samtalen som önskvärt och möjligt, men inte säkert. Det finns ett hopp om att klara uppgiften, alltså.

Det pragmatiska hoppet hänger samman med den kommunala ekonomin och med förutsättningarna man har att fullgöra kommunens grundläggande uppgifter. Det kan tyckas banalt, men i själva verket är det flera viktiga värden som står på spel här. Att få fortleva som en egen, självständig kommun – som Patrik pratar om – är ett sådant värde. Att få pengar över till att arbeta med utvecklingsfrågor är ett annat sådant värde. Känslan av att ha kontroll – över ekonomin och över verksamheten – är ett annat värde som rymts i det pragmatiska hoppet.

Vi har ju ett uppdrag att ingjuta hopp och att prata utveckling. Vi gick till val på att höja skatten så vi höjde skatten 48 öre. Vi har sagt att det ska gå till vägar och det har mottagits jättepositivt. Vi har ungefär 5 miljoner extra varje år nu och det gör väldig skillnad och det har mottagits väldigt positivt.

Erika Andersson, Långsund

HOPPFULLA PLATSER?

Sedan känner jag väl att vi ändå har en positiv anda i bygden, och det är väl det som gör att jag aldrig riktigt tappar hoppet heller. Jag har tänkt så här: vi måste kämpa och anpassa våra budgetar utifrån hur befolkningen utvecklas. Och det har egentligen blivit mitt mantra hela vägen. När vi tittade på antalet anställda såg vi att vi faktiskt hade minskat med tio personer. Och jag sa att det är precis så här man måste jobba – om vi minskar i befolkningen måste vi krympa vår kostym i samma omfattning, ungefär.

Klas Julin, Sandnäs

I ett pragmatiskt perspektiv blir den långvariga befolkningsminskningen en praktisk fråga. Att befolkningsunderlaget långsamt krymper och att medborgarna blir allt äldre väcker inga existentiella frågor om var det hela ska sluta. I stället väcks frågor om hur välfärden ska dimensioneras och var den ska finnas. Karolina i Genås påpekar att det inte spelar någon roll hur stor kommunen är – det viktiga är hur man hanterar de resurser man har.

Det är framför allt en praktisk fråga. Har vi tillräckligt mycket platser i särskilda boenden, trygghetsboenden, korttidsboenden? Hur hanterar vi bostadsdelen? Om många flyttar in på särskilt boende så kommer vi plötsligt ha en mängd med tomma hus ute i byarna. Hur kommer det att påverka vattenledningar som det inte spolas i? Ja, det kommer ju innebära att förmodligen kommer de att rosta sönder ännu mer och fortare på grund av att de inte används.

Veronika Davidsson, Porsvik

Det handlar inte om hur många invånare vi har, utan om hur vi anpassar våra resurser. Små kommuner kan vara lika effektiva som stora, och vi har en lång tradition av samarbete, både inom och utanför vår kommun. Det är en styrka detta att vi har olika former av samverkan, det gör att vi kan utnyttja resurserna på ett effektivt sätt.

Karolina Ivarsson, Genås

Patrik i Henfors pratar om vikten av att det finns behöriga pedagoger i skolan och av att den fysiska skolmiljön håller en viss kvalitet. Det kan, menar han, bidra till goda skolresultat som ger barn och ungdomar möjligheter att lyckas i livet. Johan i Hultmark är förhållandevis ny i politiken och återkommer flera gånger till att kommunen skulle kunna bli mycket mer effektiv både när det gäller det politiska beslutsfattandet och när det gäller förvaltningen. Det pragmatiska hoppet kan alltså också riktas mot de möjligheter kommunen har att stärka sin egen kapacitet att klara uppdraget.

Vi har dåliga skolresultat, men varför ska vi ge våra barn och ungdomar en dålig start i livet? De ska ju inte ha med sig en minuspost bara för att de kommer från Henfors när de ska ut i världen. De måste ju ha skolresultat som ger dem möjligheter att plugga vidare i princip vad de vill så att de kan utveckla sig och förkovra sig.

Patrik Gustavsson, Henfors

Även om de upplever ekonomin som besvärlig har flera av kommunalråden en stark tro på att de kommer att få ihop budgeten framöver. Och även om man har behövt göra besparingar inom skola, vård och omsorg finns det en tro på att den service som kommunen erbjuder ändå håller den kvalitet den ska.

Min framtidsstro det är ju att vi hellre ska dra ner på tomma bostäder och lokaler som inte används än ta bort kulturskolan eller dra in på folkhälsoarbetet. Jag är helt övertygad om att vi kommer att lyckas. Vi har en plan att ha ekonomin i balans 2027. Helt övertygad.

Roger Fredriksson, Backmark

Det pragmatiska hoppets tidshorisont är förhållandevis kort. Den cykliska tiden och verksamhetens återkommande händelser är viktiga. Hoppet handlar om att åstadkomma något bra i samband med årets budgetår, om att årets bokslut ska vara okej, om att lyckas med det man föresatt sig under mandatperioden. Kanske kan det pragmatiska hoppet beskrivas som en smula instrumentellt eller fattigt.

Och kanske är det en varningsklocka att så många uttrycker hopp om (snarare än förväntningar på!) en fungerande verksamhet och en ekonomi i balans. Men likafullt var detta ett perspektiv som framträdde i samtalen. Och ur en bredare synvinkel kanske det inte är så illa att personer som är satta att ansvara för en verksamhet har hopp om att klara just det? Det bildar en mosaik av hopp som tillsammans täcker olika delar av vår tillvaro.

Värdebaserat hopp

Vid sidan om det pragmatiska hoppet om en fungerande verksamhet och en ekonomi i balans framträder ett mer värdebaserat hopp – ett hopp som handlar mer om vilket slags samhälle man vill bygga och mindre om att uppfylla de lagkrav som ställs på kommunen.

Kommunalråden företräder olika partier och lever och verkar i olika delar av landet. De har olika bakgrund, livserfarenhet och värdegrund – självklart finns det ideologiska i vad de hoppas på. Likafullt finns det starka gemensamma stråk av samhällsengagemang och av en önskan att bidra till det de uppfattar som ett gott samhälle – alldeles oavsett de formella krav som en kommun ställs inför.

Under samtalen återkommer kommunalråden till tankar och idéer om vad som är ett gott samhälle. Samtliga uttrycker en stark önskan om att hela kommunen, alla dess invånare och alla dess byar och platser, ska blomstra. De vill att barnen ska få tillgång till en bra skola, att alla äldre ska få bra omsorg. Tillväxt i form av människor och jobb är viktigt, men mer som ett medel än som ett värde i sig. Hållbarhetsbegreppet används inte särskilt ofta i intervjuerna. Där emot lyfter kommunalråden fram ett välfungerande, tryggt, inkluderande och attraktivt samhälle som eftersträfvansvärt.

Ett annat värde som betonas är att kunna förkovra sig, växa, fördjupa sina kunskaper eller byta spår mitt i livet. Johan i Hultmark tar upp betydelsen av utbildningsmöjligheter flera gånger under vårt samtal. Att kunna växa och utvecklas oavsett var man bor och oavsett om man har familj beskrivs av Johan som ett grundläggande värde och som en möjlighet som varje människa bör ha.

Idén om allas rätt till utveckling kan knytas till en ännu bredare idé: den om rätten att räknas. Att den egna landsändan, den egna kommunen – och alla delar av kommunen – ska vara en del i samhällsbygget nämns i flera av samtalen. ”Vi kan inte ha allt här, och vi kan inte ha all service i hela kommunen”, säger Johan. Men grunden måste enligt Johan vara att hela kommunen ska vara inkluderad, på samma sätt som att alla kommuner ska vara inkluderade i det svenska samhällsbygget. Även Erika talar om hur viktigt det är att den egna kommunen räknas in i och har en plats i det stora samhället, i hela Sverige. Klas berättar att det för första gången under hans politiska liv blåser lite andra vindar inom politiken på regional nivå, och att människor i de glesare delarna av regionen börjar räknas.

För våran del handlar det om att hela kommunen ska vara inkluderad, på samma sätt som att hela Sverige ska vara levande. Kommunen ska vara levande. Sedan kan man inte förvänta sig att alla saker som finns i tätorten ska finnas i varenda del runt om i kommunen, men olika delar kompletterar varandra.

Johan Cederholm, Hultmark

Tidigare har vi ju känt oss helt utlämnade i stort sett – som att alla satsningar har gått till kusten. Men nu känns det som att det börjar hända grejer. Det är som att man har insett att man behöver alla i regionen, inte bara folk från större orter. Vi behövs allihop. Och det känns som att vi är på väg åt rätt håll, även om det ibland kan kännas segt.

Klas Julin, Sandnäs

Ett annat värde som återkommer i samtalen är trygghet. Roger i Backmark säger att känslan av trygghet är stark i kommunen, men att polisens närvaro likafullt är viktig för invånarna. Det handlar inte bara om den faktiska säkerheten, säger han, utan även om närvaron av och förtroendet för statliga institutioner och tjänster. När tjänster som Polisen och Arbetsförmedlingen drar sig tillbaka upplever

invånarna att stödet och säkerheten försvinner, vilket påverkar deras trygghet och framtidstro negativt, menar Roger.

Erika i Långsund beskriver lugnet i kommunen: ”Vi har inte samma trafik, vi har inga trafikljus, vi har inte ens en rondell.” Vikten av trygghet återkommer i samtalet med Johan i Hultmark, om än på ett lite annat sätt: han menar att kriminaliteten i städerna driver människor att söka sig till mindre och tryggare områden – som Hultmark. Närheten till naturen och frånvaron av de problem som storstäder dras med gör att människor här upplever en annan typ av livskvalitet och trygghet, menar han.

Kriminaliteten gör att fler väljer att flytta från de större orterna. Man vill inte ha sina barn där man vet att det sker skjutningar var och varannan dag utan då flyttar man ju hellre ut till olika bostadsområden eller orter som ligger en bit ifrån.

Johan Cederholm, Hultmark

Anders i Aleby menar att hans kommun är en fantastisk plats för barnfamiljer och för barn att växa upp på, och att den otrygghet som kan finnas på andra platser inte finns här. Tobias i Österfors säger att de som är inflyttade älskar tryggheten och lugnet, och han blir glad när kommunpolisen berättar hur trevliga och tillmötesgående ungdomarna är. ”Här kastas inga ägg eller så”, säger Tobias: ”Ungarna hejar på polisbilen när den kommer, och det har nog med stämningen här att göra.”

Hopp och framtidstro för mig är att vi som bor här har det bra, gör bra saker, har bra aktiviteter. Att det funkar från vaggan till graven och att alla människor ska kunna få plats och ta utrymme. Hopp är ju på något vis ändå att man har det bra, att man trivs.

Erika Andersson, Långsund

Gränsen mellan det värdebaserade och pragmatiska hoppet är porös. Precis som det pragmatiska hoppet kretsar det värdebaserade hoppet

kring de välfärdsinstitutioner som är fundamentala för invånarnas livskvalitet.

Samtidigt representerar de två formerna av hopp olika drivkrafter. Det pragmatiska hoppet är kopplat till lagkrav och till konkreta, praktiska mål som syftar till att skapa stabilitet och funktionalitet på kort sikt. Det värdebaserade hoppet vilar på djupare, mer långsiktiga idéer om vilket slags samhälle man vill bygga. Trots att kommunalråden bekänner sig till olika partipolitiska ideologier uttrycker de alla en stark önskan om att bygga ett samhälle som präglas av trygghet, gemenskap, inkludering och andra grundläggande värden.

Strategiskt hopp

Vid sidan av det pragmatiska och det värdebaserade hoppet framträdde i mina intervjuer ett hopp av mer strategiskt slag. Hopp har betecknats som en kraft och en resurs som vi människor kan ta till när vi stöter på motgångar (Pleeging & Burger, 2020, s. 172). Jag menar att det inte bara gäller på det individuella planet utan på en mer övergripande samhällelig nivå.

Kommunalråden menar att det är av stor betydelse att det finns hopp i ett samhälle. Och betydelsen de hänvisar till är inte bara, eller främst, existentiell. Snarare finns det en föreställning om att hoppet är praktiskt viktigt. Om vi hjälps åt att hoppas gemensamt kommer vi att kunna lösa problem som vi annars viker oss inför. Och om vi hoppas tillsammans kommer fler att vilja flytta till platsen, investera här och bidra till att utveckla samhället. Ingen flyttar till en plats där det saknas framtidstro, är budskapet.

Hoppet tror jag spelar en jätteviktig roll. Hoppet sitter ju hos enskilda personer, och om du känner hopp och möts av ett hinder ser du också möjligheter och lösningar. Det är väl så vi känner, de flesta av oss som är politiskt engagerade.

Erika Andersson, Långsund

Jag skulle säga att hoppet spelar jättestor roll. Vi har ju faktiskt varit med om att det saknas hopp, så jag kan definitivt bekräfta att det spelar roll. Någonstans blir tankarna hos väldigt många annars att sista man släcker lyset. ... Är det verkligen någon idé att bo kvar här? ... Samtidigt var det svårt att rekrytera personal, för vem vill flytta till Porsvik? ... Så det spelar väldigt stor roll vad man tror och tänker om platsen.

Veronika Davidsson, Porsvik

Byggkranar, byggprojekt och investeringar kan vara symboler för hopp och framtidstro. Det som byggs har ett uppenbart bruksvärde, och det blir också en symbol för att platsen är värd att satsa på. Men när jag pratar med kommunalråden om vad som fyller dem med hopp glider samtalen också in på tankar om inflyttning, hemvändare och internationella flyttmönster. Flera av kommunalråden pekar på att flyttnettot varit positivt ett par år i rad, även om befolkningsunderlaget minskat totalt. Det finns ett hopp om att ungdomarna som lämnat hemorten ska återvända när det är dags att bilda familj. I några av samtalen skönjer man en attitydförändring – unga känner större stolthet för platsen och är mer benägna att vilja flytta tillbaka. Yngre familjer som bestämmer sig för att flytta hem kan bli trendsättande för andra i sin bekantskapskrets. En ökad tro på att platsen faktiskt har en framtid betraktas som en viktig resurs i samhällsbygget.

Visst, ungdomarna kanske försvinner härifrån under ett antal år, men sedan kanske de får klokskap och kommer till samma tankar som jag och min hustru: vi ska inte bo i Stockholm när barnen växer upp utan här, där man haft en bra skolgång och en bra uppväxt med mycket natur och grönt och vatten och bra friluftsliv.

Patrik Gustavsson, Henfors

Vågen med hemvändare börjar ju oftast med en yngre familj som flyttar till en by och så är det liksom att gänget runt de personerna tänker att "Kanske vi också kan?" Plötsligt var det fem-sex familjer i tjugofemårsåldern som valde att flytta hem. De skulle inte ha gjort det om det inte hade funnits fast jobb eller framtidstro. Det blir som en kedja.

Veronika Davidsson, Porsvik

Det inger hopp att det finns ett annat perspektiv bland dagens unga. ... Just det att det är unga människor pratar väl om kommunen och säger att här vill jag leva och bo – bara en sådan signal är så kul att höra.

Robert Eriksson, Järvsfors

Flera av kommunalråden nämner inflyttningen av tyskar och holländare. Tillgången till stora naturvärden, skogsfastigheter och möjligheter att arbeta inom besöksnäringen kan locka denna grupp till kommunen, och sådana inflyttare beskrivs som drivna och resursstarka. De bidrar med fler barn i skolan, med nya företag inom besöksnäringen, med skattekraft och med ny kompetens.

I samtalen blir det tydligt att kommunalråden i någon mening betraktar hoppet och tron på platsen som valuta i en transaktion: om vi kan signalera att vi är en plats där det finns en framtid och många möjligheter, då kan vi attrahera människor som hjälper oss att bygga framtiden och identifiera nya möjligheter. Resonemanget känns igen från en ledartext i *Dagens Samhälle*: ”Orter som kämpar i motvind letar [...] ofta efter de handlingskraftiga, välutbildade och engagerade. Inte sällan de med resurser, både i pengar och driftighet” (Kennedy, 2024).

Vi ska ju för fan inte ha stockholmarna hit. De vill ju inte flytta. De hör ju bara att det är kallt på vintern och mygg på sommaren. Men ta hit en holländare! De älskar det här, de vill ha en lugnare tillvaro och tryggare för barnen.

Tobias Bengtsson, Österfors

Vi har faktiskt en del inflyttning av både holländare och tyskar som kommer till vår kommun och bosätter sig. Eftersom vi är en landsbygdskommun finns det ju väldigt mycket skogs- och lantbruksfastigheter och de säljs ganska snabbt.

Erika Andersson, Långsund

Sedan har vi också inflyttare från andra länder – fransmän, holländare, schweizare, tyskar – och de flyttar hit. De flesta av dem driver egna verksamheter, oftast inom turism och sådant. Och det är där jag ser en ljusning.

Klas Julin, Sandnäs

Hopp, framtidstro och viljan att åstadkomma något gott är en viktig resurs när samhället byggs och utvecklas. Men det kan finnas baksidor med att våra känslor och existentiella funderingar betraktas som en strategisk resurs. Hur balanserar vi den äkta känslomässiga upplevelsen av hopp med behovet av att utnyttja hoppet i praktiska och politiska syften, till exempel?

Radikalt hopp

Här och var i samtalen med kommunalråden dyker det upp mer radikala tankar. Tankar om ett samhälle som är organiserat på ett lite annorlunda vis och där andra värderingar står i förgrunden. Det finns spår av ett radikalt hopp.

Begreppet ”radikalt hopp” har använts i skildringar dels av hur individer tar sig igenom kriser och trauman, dels av hur hela samhällen reser sig mot orättvisor. Teorier om radikalt hopp har utvecklats i flera kontexter – kolonialism, rasism, diskriminering och på senare år global uppvärmning och humanitära katastrofer (French m.fl., 2023; Lear, 2008; Malboeuf-Hurtubise m.fl., 2024; Mosley m.fl., 2020). Lear skriver att det radikala hoppet kräver mod: mod att inse att samhället är beskaffat på ett sätt som man inte kan acceptera, mod att hitta nya sätt att förhålla sig till samhället, mod att frigöra sig från gamla idéer om vad som är möjligt och önskvärt (Lear, 2008, s. 119).

Ett radikalt samhälleligt hopp föds ur historiska och samtida erfarenheter av orättvisor och ofrihet (Wirtén, 2024, s. 192). Det innebär att man identifierar en ny och annorlunda ordning. Att man ser en framtid som bygger på andra värderingar och andra maktrelationer än de rådande. I vissa fall riktas hoppet till och med mot sådant man aldrig sett eller upplevt, som ligger på gränsen till vad vi kan föreställa oss (Lear, 2008, s. 103).

Ofta antas det individuella och det samhälleliga radikala hoppet hänga samman. Samhälleliga orättvisor får konsekvenser för enskilda människors liv. Till exempel är rasismens negativa konsekvenser för rasifierade människors fysiska och mentala hälsa väl dokumenterad (French m.fl., 2023). Sådana erfarenheter – och hoppet om ett bättre

liv för sig och sina närstående – är en viktig drivkraft för social mobilisering som sedan kan omsättas i ett samhälleligt hopp. Verklig politisk kamp måste böttna i människors egna erfarenheter.

Men det individuella och det samhälleliga radikala hoppet hänger samman på fler sätt. Det finns en idé om att den enskilda människans hopp kan stärkas om hon känner till de strider som människor före henne har utkämpat för att åstadkomma förändring. För den som kan se sig själv som en länk i en lång och stark kedja av kamp och motstånd är det lättare att hålla fast vid tron på en bättre framtid (French m.fl., 2023; Malboeuf-Hurtubise m.fl., 2024, s. 5; Mosley m.fl., 2020).

I arbetet med den här boken stötte jag inte på något organiserat radikalt hopp. Ett par av kommunalråden med hemvist i norra Sverige talade om historiska orättvisor. Om språkpolitik och flyttpolitik. De uttryckte ilska och frustration över det de uppfattade som orättfärdig exploatering. Att mervärdet av råvaruutvinningen och energiproduktionen inte kommer den egna kommunen till del såg de som helt befängt. Men varje kommunalråd tycktes föra en ensam talan snarare än att förmedla en kollektiv, gemensam uppfattning. Det är enskilda berättelser och en enskild ilska som skymtar mellan raderna.

Det är framför allt på ett par punkter som kommunalråden blir mer kritiska, tonen skärps och samhällsordningen betecknas som ohållbar och orättfärdig. Samtliga handlar om statens förhållnings-sätt. Dels om att kommunernas lokala autonomi inte respekteras, dels om att staten drar sig tillbaka i flera avseenden.

Kritik mot staten

I mina samtal med kommunalråden i de största och glesaste kommunerna framträdde en stark önskan om att staten ska vara mer närvarande, framför allt som arbetsgivare och som serviceleverantör. Flera av kommunalråden uttryckte kritik mot och frustration över statens såväl som regionens centralisering av resurser och beslutsfattande. De talade om en betydande förlust av statliga jobb och om en generell trend av centralisering som påverkade människors framtidstro negativt. I deras utsagor var statens frånvaro en känsla och enskilda exempel. Intar man ett helikopterperspektiv framträder ett mönster:

antalet statliga serviceställen minskade med 37 procent mellan 1997 och 2017 (Palmér Rivera & Pelling, 2024, s. 43).

Tobias i Österfors noterade att hans kommun hade förlorat en stor del av sina statliga jobb sedan 1990-talet och stod inför ytterligare nedskärningar. Robert i Järvsfors var frustrerad över statens bristande stöd, och Roger i Backmark betonade att fler statliga jobb skulle höja utbildningsnivån och skapa känslor av trygghet och framtidstro i bygden. I samtalen framkom också ett behov av att förändra utjämningsystemet så att det på allvar kan stödja de mindre kommunerna.

Gissa hur många statliga jobb vi kommer att ha från och med juni?
Om postkontoret stängs så kommer vi ha fem poliser och tre som
jobbar på Systembolaget. Så åtta statligt anställda i en kommun som
är så stor som Blekinge.

Tobias Bengtsson, Österfors

Vad staten gör kan ha stor inverkan på känslan av framtidstro och
hopp. Men vi har inte ens polisen här längre. Folk som bor här tycker
att det är tryggt och bra. Men närheten av polis behövs i alla fall.

Roger Fredriksson, Backmark

Regionens ansvar för hälso- och sjukvården var en källa till frustration framför allt i de till ytan stora kommunerna. Där är avstånden mellan människor, byar och serviceinrättningar ibland svåra att greppa. Klas i Sandnäs berättade om hur sjukvården centraliserats och vilka konsekvenser det fått för människorna i hans kommun.

Vi har ingen tandläkare i vår kommun, så den närmsta är en privat
tandläkare på andra sidan länsgränsen åtta mil bort. Och vi har då-
lig kollektivtrafik, så en äldre person i västra delen av vår kommun
som får problem med tänderna kan behöva lägga tre dagar på det
besöket. Man måste åka ner till tätorten, övernatta där, ta bussen
till tandklinik, och sedan blir det övernattnings igen innan man
kan komma hem.

Klas Julin, Sandnäs

Kritiken mot stat och region handlar inte bara om centralisering, utan också om ersättningssystem och om de krav som framför allt staten riktar mot kommunsektorn. Många av de riktade statsbidrag som kommer kommunerna till del dimensioneras utifrån invånarantal. I de allra minsta kommunerna blir de allra minsta satsningarna kaffepengar som knappt är värda den tid det tar att administrera dem. Sanktionsavgifter, däremot, anpassas inte till befolkningsunderlaget.

Vi fick en sanktionsavgift på 2 miljoner kronor för att vi inte gjort någon säkerhetsskyddsplan – för vi tycker inte vi har någon säkerhets-känslig verksamhet. Om Stockholms stad skulle få motsvarande bot så skulle det landa på en halv miljard. Men det skulle ju inte hända, för sanktionsavgiften för sådana överträdelser är max 10 miljoner.

Klas Julin, Sandnäs

Vi har sagt att vi inte ska fastna i befolkningsnivå. Men visst handlar det om ekonomiska resurser. Statsbidragen är många gånger väldigt orättvist utformade. Vi får uppdrag och ersättning per invånare. I en del uppdrag får vi 50 öre per invånare och det blir löjeväckande och ganska så deprimerande.

Erika Andersson, Långsund

Det lokala som utgångspunkt

Kritiken mot centralisering, statlig frånvaro och feldimensionerade bidrags- och avgiftssystem löper som en röd tråd genom flera av samtalen. Å andra sidan finns en stark tro på kraften i lokalsamhället – eller kanske på att lokalsamhället måste stå starkt. Flera av kommunalråden säger klart och tydligt att de slutat hoppas på staten, och att kommunen kommer att behöva hantera sina problem på egen hand. Robert i Järvsfors menar att föreställningen att stora statliga och andra investeringar ska skapa många jobb på en gång är helt orealistisk. I stället, menar han, bör energin läggas på att stärka de små företagen och det småskaliga näringslivet.

Jag har försökt förklara att vi inte kan sätta något hopp till staten ... Riksdag och regering har väl aldrig gjort något för oss som de inte har tagit bra betalt för. Det tror jag faktiskt en del uppskattar att höra. Att man inte har någon annan, utan att om något ska bli gjort så måste vi göra det själva.

Robert Eriksson, Järvsfors

Flera av kommunalråden framhäver vikten av att ta eget ansvar och inte förlita sig på statlig hjälp. Anders Hansson i Aleby och Erika Andersson i Långsund menar att kommunerna måste fokusera på sina egna möjligheter och resurser. Hoppet om att stå på egna ben, att sörja för sig själv, är något som återkommer.

Samtidigt så vill jag understryka att vi hamnar så lätt i den här offerkoftediskussionen och det är också farligt. Vi måste ta ansvar för vår situation, och vi har en påverkansmöjlighet själva. Vi ser ju att kostnaderna är högre än vad de borde vara på vissa områden, och det handlar om att vi inte vågar bedriva anpassningspolitik.

Anders Hansson, Aleby

Vi påverkas naturligtvis av allt som sker i vår omvärld vad gäller bränslepriser, konjunktur, räntor och precis allting ... Däremot så jag redan när jag tillträdde att vi inte kan sitta och vänta på att någon ska komma och hjälpa oss. Det funkar inte så, och även om vi ibland naturligtvis är ute och protesterar mot olika statliga reformer eller brist på reformer och så vidare så har vi sagt att vi måste utgå från att vi ska klara oss själva.

Erika Andersson, Långsund

Att kommunerna är grunden i det svenska samhällsbygget – inte någon restpost eller slasktratt – var något som nämndes flera gånger. Värden som autonomi, lokal identitet och stolthet framhölls som viktiga i sig, men också som en förutsättning för demokratisk legitimitet och för förmågan att erbjuda bra service till kommunens invånare. Det var

tydligt att kommunen och dess gränser inte bara är en administrativ historia utan en grundval för identitet och samhörighet.

Det är ju vi i kommunerna som är grundstommen, och sedan kommer ju stat och regioner som en följd av det. Så vi borde vända på steken lite grann och få tillbaka lite grann av det vi har här. Nu är det staten som får intäkterna och sedan skickar man tillbaka till kommunerna det man vill.

Roger Fredriksson, Backmark

Vi har under många, många decennier liksom gått med lågt ställd blick och mössan i handen och bett om ursäkt för att vi existerar och även haft offerkoftan på. Det måste få ett slut, och det kan vi bara göra själva. Den förändringen, den attitydförändringen och inställningen till oss själva och vår omgivning, kan bara vi stå för. Som jag sa tidigare: "Ge oss verktygen så ska vi göra jobbet själva." Men just nu upplever jag inte att vi riktigt har dem.

Anders Hansson, Aleby

Vi har en del av utvecklingen i våra egna händer nu. De närmaste åren är det väldigt mycket stora investeringar här. Men i vår del av landet har man i bakhuvudet att hela idén om att man ska investera så att det blir trehundra jobb på en gång, det är bara nonsens. Det vi vill se är investeringar i småföretagen och det småskaliga näringslivet.

Robert Eriksson, Järvsors

Ett par av kommunalråden berörde det ständigt pågående samtalet om en eventuell kommunreform som skulle innebära att kommuner med låga befolkningstal slogs samman. Dels vittnade de om att 1970-talets kommunreform fortfarande skapade spänningar i den lokala politiken, dels uttryckte de en stark vilja att bevara den egna kommunens självständighet.

Vad skulle vara fördelen för Henfors att slås samman med grannkommunen? Vi skulle bara bli en av många mindre orter i den nya

kommunen då. Då ska alla småorter strida om pengar till skola och välfärd och allting ju med den nya kommunen. Jag vill att vi är stolta och fortsätter att försöka leverera hygglig basservice.

Patrik Gustavsson, Henfors

I ett par av samtalen framkom en önskan om att räknas. Av att få revansch och att bli sedd med andra ögon. Tobias i Österfors berättade om hur synen på språk hade förändrats under hans livstid och hur självkänslan förbättrats i Tornedalen.

Fan, jag kunde ingen svenska när jag började skolan men sen vart det i princip förbjudet att prata meänkieli eller finska. Det var liksom fult. Nu tycker våra ungdomar att det är häftigt. Mina barn pratar finska båda två. Det är så häftigt att uppleva den statusen och den känslan. Självkänslan har blivit bättre bland tornedalingarna.

Tobias Bengtsson, Österfors

Hopp och framtidstro bygger väl egentligen på att man känner att man bor i en levande kommun. Att saker och ting sker även här, saker och ting utvecklas även här. Allting händer inte bara i en större stad.

Johan Cederholm, Hultmark

Hopp och motstånd

Hoppet riktas ofta mot en möjlig framtid och hopp har många gånger betraktats som en positiv framåtrörelse (Bryant & Knight, 2019, s. 136). Men hopp kan vara betydelsefullt också när människor försöker förhindra eller bromsa en utveckling.

Motstånd mot oönskade förändringar har kallats de svagas vapen, något som utsatta och förtryckta grupper kan mobilisera för att påverka samhällsutvecklingen. Det kan handla om att göra motstånd mot en gruv- eller vindkraftsetablering, mot skogsavverkning, mot nedläggning av en skola eller vårdcentral. Man hoppas då inte främst på en ny och annorlunda framtid, utan på att kunna bevara något som man värdesätter. Motståndet beskrivs då som något radikalt och

progressivt, och som något som i förlängningen kan öppna upp för nya politiska alternativ och alternativa framtider (Kleist & Jansen, 2016, s. 5).

Samtalen med kommunalråden innehåller få radikala, utopiska framtidsbilder. Däremot tonar en frustration och ett motstånd fram i några av samtalen. En tanke om att det kanske är nog nu, en tanke om att saker och ting åtminstone inte får bli sämre än vad de är idag. Anders i Aleby återkommer till att mervärdet av elproduktionen i kommunen måste komma kommunens kassa till del. Att det inte är meningsfullt att tacka ja till fler vindkraftsetableringar om kommunen inte får bättre möjligheter att dra nytta av de inkomster som produktionen genererar.

Vi är en av de vindkraftstätaste kommunerna här, men vi använder bara en trettiondel av det som produceras. Vi har seriösa förfrågningar om fler etableringar och visst skulle det medföra en del arbetstillfällen. Men vi måste säga nej, för vi får inte tillgång till några av de värden som skapas av att vindkraften står och snurrar. Här måste vi trycka på. Ge oss förutsättningarna att kunna vidareförädla de värden som skapas, liksom.

Anders Hansson, Aleby

Robert i Järvsors påpekar flera gånger att perspektivet på exploatering för gruvor, vindkraftsparker eller kraftledningar måste förändras.

Vill de exploatera mark för en ny kraftledning eller vätgasledning, eller Gud vet allt så är det inte självklart att vi säger ja. Sedan är det ju ingen som bryr sig, men man måste ändå på något vis markera så att exploatörerna fattar att de måste prata med Järvsors också. De kan inte ta oss för givet.

Robert Eriksson, Järvsors

På samma sätt understryker Roger i Backmark hur viktigt det är att motverka ytterligare nedläggningar och begränsningar i tågtrafiken.

Det finns saker som är viktigt att få behålla. Tågtrafiken, till exempel, var otroligt viktigt. Det får vi sitta och bevaka hela tiden, för att behålla alla linjer som går förbi här.

Roger Fredriksson, Backmark

Flera av kommunalråden – framför allt de som är verksamma i stora, glesa, råvarurika kommuner i norra Sverige – är frustrerade över hur samhällsekonomin är organiserad. De är kritiska mot att mervärdet av råvarorna som utvinns på platsen hamnar någon annan stans, mot att det statliga stödet för regional utveckling oftast tycks hamna i ett regionalt centrum. Kommunalråden är inte ensamma om sin kritik. Terese Bengard skriver i sin bok *Världens mittpunkt* att kommuner, regioner och staten tenderar att samla verksamheter och resurser i sina respektive centrum (Bengard, 2024, s. 157).

Kommunalråden vänder sig också mot hur utjämnningssystemet är organiserat, och mot att kommunen trots brist på ekonomiska resurser får ta hand om alltmer av samhällsservicen.

Vi ska inte göra samma misstag som staten Sverige har gjort. Det är som att staten tagit beslut om att allt i princip ska till Stockholm. Alla LKAB:s vinster hamnar i Stockholm och sedan ska det delas ut allmosor i regionen. Och då är det ju alltid ett regioncentrum som ska ha allt. Vi vill inte göra så.

Tobias Bengtsson, Österfors

Antingen måste vi få ut ett större mervärde av de råvaror och den elproduktion som skapas här, eller så måste vi få ett förändrat utjämnningssystem. Eller så måste staten ta över ansvar för fler saker. Och jag skulle egentligen vilja se en blandning av alla tre.

Anders Hansson, Aleby

Någonting måste göras, för det kommer att bli svårt att mäta med uppdragen som små och krympande kommuner har. Vi behöver långsiktighet, stabilitet och ett utjämnningssystem som fungerar för oss. Det pratas om att man eventuellt ska betala ut ersättning till kommuner med vindkraft, men det är ju ett politiskt beslut som kanske bara gäller under en mandatperiod. Vad gör man sedan? Jag vill att det ska bli en lagändring så att fastighetsskatten tillfaller kommunen, så att det inte kan tas bort av nästa regering.

Klas Julin, Sandnäs

När vi hör kommunalrådets kritik mot staten och mot hur samhällsekonomin är organiserad kan vi återvända till det som är det radikala hoppets grund: förmågan att identifiera det man ser som historiska orättvisor. I samtalen framträder detta lite då och då – en syn på samhällsordningen som djupt orättvis och orättfärdig. I något fall skymtar känslor av sorg och förlust fram mellan orden. Det är inte så konstigt. All förändring och samhällsutveckling medför att något försvinner medan annat kommer till (Hoggett & Thompson, 2012a, s. 10), och det kan väcka känslor av sorg och saknad.

Kritiken mot staten och samhällsekonominns organisering samt sorgen över det man förlorat skulle kunna ligga till grund för ett mer radikalt hopp – ett hopp om en helt annan samhällsordning. Men det radikala hoppet kräver en utopi eller åtminstone en distinkt framtidsbild för att verkligen slå rot.

Diskutera

-
- ♦ Jag identifierar fyra sorters hopp: det pragmatiska, det värdebaserade, det strategiska och det radikala. Vad tycker du om uppdelningen? Känner du igen dig i de olika formerna av hopp?
 - ♦ Hur ser du på att kommunalråden hoppas, snarare än förväntar sig, att kunna uppfylla det grundläggande kommunala uppdraget?
 - ♦ Tanken på hopp som en strategisk resurs återkommer på flera ställen i boken. Hur ser du på strategiskt hopp? Är det något vi ska odla? Varför eller varför inte?
-